

Καὶ τῶν Περσῶν δὲ ἡ πολιτεία δὲν ἀρέσκει εἰς τὸν φιλόσοφον, ἰδίᾳ ὡς αὕτη διεμορφώθη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Καμβύσου, τοῦ Ξέρξου καὶ τῶν μετ' αὐτὸν βασιλέων τῆς Περσίας μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ Πλάτωνος, διότι ὑπερβαλοῦσα τὸ προσῆκον τῇ μοναρχίᾳ μέτρον¹, τὸ τηρούμενον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Δαρείου, ἐξειλίχθη εἰς ἄκραν δεσποτείαν, ἀφανίσασαν τὸ πνεῦμα τῆς φιλίας καὶ τῆς κοινότητος, ὅπερ πρέπει γὰρ συνέχη ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους².

Ὡσαύτως ἡ ἐν τῷ Η' βιβλίῳ τῆς Πολιτείας ἐκτιθεμένη παθολογία τῶν πολιτειῶν, τῶν προκυπτουσῶν διὰ βαθμιαίας ἀποκλίσεως καὶ ἐπὶ τὰ χεῖρω ἐξελιξέως ἀπὸ τῆς ὀρθῆς πολιτείας, τῆς ἀριστοκρατίας τοῦ πνεύματος, ἔχει ἱστορικὴν βᾶσιν τὴν κατάστασιν τῶν συγχρόνων τῷ Πλάτωνι ἑλληνικῶν πολιτειῶν καὶ δικαιολογεῖ τὸν ἐν τῇ Ζ' ἐπιστολῇ γενικὸν χαρακτηρισμὸν αὐτῶν : «τελευτῶντα δὲ νοῆσαι περὶ πασῶν τῶν νῦν πόλεων ὅτι κακῶς σύμψασαι πολιτεύονται».³

Ἡ ριζικὴ καὶ βαθυτέρα αἰτία τῆς κακῆς καταστάσεως τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἐν τε τῇ Ἑλλάδι καὶ τῇ Περσίᾳ εἶναι ἡ κακὴ παιδεία, ἡ ἀπαιδευσία τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ἀρχόντων. Ἐφόσον τοῦ πολιτικοῦ βίου φορεῖς ἦσαν ἄνδρες ἀπαίδευτοι ἢ, ὅπερ ταῦτό, κακῆς παιδείας τυχόντες, ἐστεροῦντο καὶ αἱ πολιτεῖαι τοῦ θεμελιώδους ἐρείσματος αὐτῶν, τῆς παιδείας, καὶ ἦσαν ἀνίκανοι γὰρ ἐκπληρώσωσι τὸν παιδαγωγικὸν προορισμὸν αὐτῶν, τὴν βελτίωσιν δηλ. τῶν πολιτῶν. Ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ⁴ οἱ πολιτικοὶ τῶν Ἀθηναίων, ὑποβαλλόμενοι μετ' ἄλλων ὑπὸ τοῦ Σωκράτους εἰς ἔλεγχον, ἀποδεικνύονται οὐ μόνον ἀμαθεῖς, ἀλλὰ καὶ μὴ ἔχοντες συνείδησιν τῆς ἀμαθείας αὐτῶν. Ἐπεβεβαιώθη οὕτως ἡ ἀλήθεια τοῦ δελφικοῦ χρησμοῦ καὶ ὁ συναισθανόμενος τὴν ἰδίαν ἀμάθειαν Σωκράτης ἀπεδείχθη κατὰ τοῦτο σοφώτερος τῶν πολιτικῶν. Καὶ ἐν τῷ Πρωταγόρᾳ⁵ καὶ τῷ Ἀλκιδιδιάδῃ⁶ καὶ τῷ Μένωνι⁷ καὶ τῷ Γοργίᾳ⁸ πάντες οἱ ἐπιφανέστατοι πολιτικοὶ ἄνδρες τῶν Ἀθηναίων, μηδ' αὐτοῦ τοῦ Περικλέους ἐξαιρουμένου, κατακρίνονται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ὡς ἀπαίδευτοι καὶ ἀνίκανοι γὰρ μεταδώσωσιν οὐ μόνον εἰς τοὺς πολίτας,

¹ Κωνστ. Ι. Βουρβέρη, Αἱ ἱστορικαὶ γνώσεις τοῦ Πλάτωνος, Α' Βαρβαρικά, ἐν Ἀθήναις, 1938, σ. 121 κ.έ. Τοῦ αὐτοῦ, Platon und die Barbaren, Athen, 1938, σ. 17 κ.έ.

² Νόμ. Γ 697 c κ.έ. Πρβλ. αὐτ. 695 d, 701 d, Γοργ. 507e, Πολιτ. Ε 462 b κ.έ.

³ Ἐπιστ. Ζ 326 a.

⁴ 21 c κ.έ.

⁵ 319 e κ.έ. ⁶ 118 b κ.έ. ⁷ 93 a κ.έ. ⁸ 503 b κ.έ., 515 a κ.έ. Πρβλ. κατὰ

* Περὶ ἀρετ. 376 c κ.έ.

ἀλλ' οὐδ' εἰς αὐτοὺς τοὺς υἱοὺς τὰς πολιτικὰς γνώσεις καὶ τὴν πολιτικὴν ἀρετὴν, ἀνίκανοι «καὶ ἄλλους ποιῆσαι πολιτικούς». Φαίνονται ὑστεροῦντες ἐν τούτῳ καὶ αὐτῶν τῶν χειρωνακτῶν. «Δοκοῦσι γάρ μοι οἱ τὰ τῆς πόλεως πράττοντες ἐκτὸς ὀλίγων ἀπαιδευτοὶ εἶναι»¹. «Ἀληθεῖς ἄρα, ὡς ἔοικεν, οἱ ἔμπροσθεν λόγοι ἦσαν, ὅτι οὐδένα ἡμεῖς ἴσμεν ἄνδρα ἀγαθὸν γεγονότα τὰ πολιτικὰ ἐν τῇδε τῇ πόλει»². Τὰ αὐτὰ λέγει ὁ Πλάτων καὶ περὶ τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου, ὅστις δὲν κατώρθωσε νὰ ἔχη συνεργάτας ἐν τῇ ἀρχῇ οὐδ' αὐτοὺς τοὺς ἀδελφούς, οὓς ὁ ἴδιος ἀνέθρεψε καὶ ἐπαίδευσε, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Δαρεῖον, τὸν ἐξασφαλίσαντα τὴν πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς ἀλλήλους φιλίαν τῶν ἐξ ἐταίρων, οἵτινες μάλιστα δὲν ἦσαν τρόφιμοι, ἀλλ' ἀπλοῖ συνεργάται αὐτοῦ ἐν τῇ ἀνατροπῇ τοῦ Μήδου.

Τῆς ἀπαιδευσίας τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ τῇ ἑλληνικῇ Σικελίᾳ πολιτικῶν ἀνδρῶν ἀντίστοιχον φαινόμενον ἀναφέρει ὁ Πλάτων τὴν κακὴν καὶ «διατρουφῶσαν» παιδείαν πάντων τῶν βασιλέων τῆς Περσίας, ἐξαιρουμένου τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Δαρείου, εἰς ἣν ὀφείλεται ἢ ἐν τῇ διακυβερνήσει τοῦ περσικοῦ κράτους ἀποτυχία αὐτῶν καὶ ἡ παρακμὴ τῆς Περσίας³. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἐπαινούμενοι βασιλεῖς τῆς Περσίας, ὁ Κύρος καὶ ὁ Δαρεῖος, εἴτε διότι ἦσαν ἀπησχολημένοι εἰς διαρκεῖς πολέμους εἴτε διότι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκτιμήσωσι τὴν ἀξίαν τῆς ἀληθοῦς παιδείας, ἀπεδείχθησαν ἀνίκανοι νὰ μεταδώσωσι τὰς διοικητικὰς γνώσεις καὶ τὴν πολιτικὴν πείραν καὶ ἰκανότητα εἰς τοὺς υἱούς· καὶ ἐνῶ ὁ μὲν Κύρος κατέστη περίφημος διὰ τε τὰς κατακτήσεις καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἀρχομένους στοργήν, δι' ἣν καὶ πατὴρ ἀπεκαλεῖτο⁴, ὁ δὲ Δαρεῖος ἐπετέλεσε μέγα πολεμικόν, διοικητικὸν καὶ νομοθετικὸν ἔργον, δι' ὃ θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἐφάμιλλος τῶν μεγάλων νομοθετῶν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Λυκούργου⁵, ὁ Καμβύσης,

¹ Ἀλκιδ. 119 b.

² Γοργ. 516 e κ.έ. Ἐν τῇ Ἀπολογία 24 b ὁ Μέλητος παρίσταται ἐν εἰρωνικῷ πλαισίῳ χαρακτηρίζων ἑαυτὸν «ἀγαθόν» καὶ «φιλόπολιν».

³ Κ ω ν σ τ. I. Β ο υ ρ β έ ρ η. Αἱ ἱστορικαὶ γνώσεις τοῦ Πλάτωνος, Α' Βαρθαριὰ, σ. 105 κ. ε.

⁴ Πλάτ. Νόμ. Γ 694 c, Ἡροδ. III, 89, Ἐσνοφ. Κύρ. Παίδ. I, 2, 1, αὐτ. VIII 2, 9 κ. ἀ. Πρβλ. * Ἐπιστ. Δ 320 d, Αἰσχ. Πέρσ. 768, 772.

⁵ Φαίδρ. 258 c, Νόμ. Γ 695 c, Ἐπιστ. Ζ 332 a. Ὁ Πλάτων μνημονεύει πλὴν τοῦ Λυκούργου καὶ τοῦ Σόλωνος (Συμπ. 209 d, Πολιτ. I 599 d-e, Νόμ. Α. 630 d, Γ 691 e, Θ 858 e, Ἐπιστ. Η 354 b κ. ἀ.) καὶ τὸν Χαρώνδα ὡς ἀγαθὸν νομοθέτην (Πολιτ. I 599 d-e) καὶ τὸν Μίνω (Νόμ. Α 630 d. Πρβλ. καὶ τὸν ὁμώνυμον νόθον

ὁ Ξέρξης καὶ οἱ λοιποὶ βασιλεῖς τῆς Περσίας «ὀνόματι» μόνον ἦσαν μεγάλοι βασιλεῖς.¹ Οἱ διασημότετοι τῶν πολιτικῶν, τῶν νομοθετῶν καὶ τῶν βασιλέων περισσότερο ἐτιμήθησαν — διὰ τὰ μεταχειρισθῶ ἔκφρασις τοῦ Συμποσίου² — διὰ τὰ πνευματικὰ αὐτῶν τέκνα, τοὺς νόμους, ἢ διὰ τὰ φυσικὰ ἔκγονα.

Τοῦ συγχρόνου τότε καὶ συνήθους πολιτικοῦ τύπον παρέχει ὁ Πλάτων ἐν τῷ διαλόγῳ Πορτία τὸν Καλλικλέα, παραπλήσιοι δὲ πρὸς τοῦτον πολιτικοὶ εἶναι καὶ οἱ ἐν τῷ Ἀλκιβιάδῃ δευτέρῳ³ κατακρινόμενοι «ἄνδρες ῥητορικοὶ πολιτικὸν φύσημα φουσῶντες ἄνευ τῆς τοῦ βελτίστου ἐπιστήμης», ὧν μεστὰ εἶναι αἱ «φαῦλαι» πολιτεῖαι. Παιδείας⁴ καὶ ἀρετῆς δέεται ὡσαύτως κατὰ τὸν Πλάτωνα ὁ τε Ἀλκιβιάδης καὶ πᾶς ἄλλος, «ὅς μέλλει μὴ ἰδίᾳ μόνον αὐτοῦ τε καὶ τῶν αὐτοῦ ἄρξιν καὶ ἐπιμελήσεσθαι, ἀλλὰ πόλεως καὶ τῶν τῆς πόλεως».⁵

Τῆς αὐτῆς πρὸς τοὺς πολιτικοὺς κακῆς παιδείας φορεῖς εἶναι καὶ οἱ σοφισταί, ἀνήκοντες καὶ αὐτοὶ εἰς τὸν κόσμον, καθ' οὗ στρέφεται τὸ ὄλον πλατωνικὸν ἔργον. Δὲν νομίζομεν ἀναγκαῖον γὰρ ἐξετάσωμεν λεπτομερέστερον τὴν ὀξυτάτην ἀντίθεσιν τοῦ πλατωνικοῦ πρὸς τὸ σοφιστικὸν παιδευτικὸν καὶ πολιτικὸν ἰδεῶδες⁶, ἵνα μὴ περὶ γνωστὰ διατρίβωμεν.

Ὁ τρίτος τομεὺς τοῦ πρὸς τὸν πλατωνικὸν ἀντιθέτου κόσμου εἶναι ἡ ἐστερημένη παιδευτικοῦ καὶ πολιτικοῦ χαρακτήρος τέχνη καθόλου. Οὐ μόνον ἡ ποίησις καὶ αἱ δημιουργικαὶ μορφῶν καὶ σχημάτων τέχναι, ἀλλὰ καὶ ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ὄρχησις καὶ αὐτὰ τὰ παίγνια καὶ οἱ μῦθοι

διάλογον). Ὁ Ἰππαρχος ἐπαινεῖται ἐν τῷ ἁμωνύμφῳ διαλόγῳ (228 b κ.έ.) ὡς φίλος τῶν γραμμάτων καὶ ἄρχων, «βουλόμενος παιδεύειν τοὺς πολίτας, ἵν' ὡς βελτίστων ὄντων αὐτῶν ἄρχοι».

¹ Περὶ τοῦ «τύπου» τοῦ μεγάλου βασιλέως καθόλου κατὰ Πλάτωνα βλ. Κωνστ. Ι. Βουρβέρη, ἔ.ἀν. σ. 67 κ.έ. Τὰ περὶ προτύπου ἀγωγῆς τῶν Περσῶν βασιλοπαίδων ἐν τῷ Ἀλκιβιάδῃ (121 d κ.έ.) λεγόμενα ἐξωτερικῶς μόνον διαφωνοῦσι πρὸς τὰ ἀνωτέρω· ἐκεῖ πρόκειται περὶ παιδαγωγικοῦ μύθου, ἐν ᾧ ὑπὸ τὴν περσικὴν ἐπένδυσιν διαφαίνεται ἡ περὶ τῶν τεσσάρων θεμελιωδῶν μορφῶν τῆς ἀρετῆς διδασκαλία τοῦ Πλάτωνος καὶ αἱ περὶ ἀγωγῆς καθόλου ἰδέαι τῆς Ἀκαδημείας· βλ. Κωνστ. Ι. Βουρβέρη, ἔ. ἀν. σ. 83 κ.έ., ἰδίᾳ 89.

² 209 d. Παραβολὴ τῶν νόμων πρὸς συγγράμματα ἐν Φαίδρ. 277 d, 278 c, Νομ. Θ. 858 e, Ἐπιστ. Ζ 344 c.

³ 145 e.

⁴ Ἀλκιβ. 118 b, 123 d, 124 a κ. ἀ.

⁵ Ἀλκιβ. 134 c.

⁶ Πρβλ. τὴν πλείστου λόγου ἀξίαν εἰσαγωγὴν τοῦ W. Nestle εἰς τὴν μετὰ σχολίων ἔκδοσιν τοῦ Πρωταγόρου τοῦ Πλάτωνος (Leipzig, Teubner, 1931).

καὶ αἱ παντοῖαι ἑορταὶ κατακρίνονται ὡς ἀσκούντα κακὴν καὶ ἀντι-
κρατικὴν παιδαγωγικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοὺς πολίτας καὶ δὴ τοὺς παι-
δας. Αἱ διαρκεῖς ἰδίαι καινοτομίαι, ἢ ἔλλειψις μονίμων καὶ καθιερωμέ-
νων ἐν τῇ τέχνῃ ὑγιῶν μορφῶν¹ καὶ κρατικοῦ καθόλου ἐλέγχου ἐπὶ
τῶν εἰρημένων καλλιτεχνικῶν ἐκδηλώσεων κακίζονται δριμύτατα, ὡς
καλλιεργοῦσαι τὸ πνεῦμα τῶν νεωτερισμῶν καὶ τῶν ἀπὸ τῆς παραδό-
σεως ἀποκλίσεων, κλονίζουσαι τὴν πίστιν εἰς τοὺς κειμένους νόμους καὶ
εὐκολύνουσαι τὴν ἀνάπτυξιν καὶ διάδοσιν τοῦ πνεύματος τῆς παρανο-
μίας. Ἡ νεωτέρα ἀρχὴ «ἢ τέχνη διὰ τὴν τέχνην» θὰ εὑρισκεν ἐν τῷ
προσώπῳ τοῦ Πλάτωνος σφοδρότατον πολέμιον. Θὰ ἦγεν ἡμᾶς εἰς μα-
κρὸν ὁ λόγος, ἀν ἠθέλομεν νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα, ὅσα διεξοδικώτατα
λέγει ὁ Πλάτων ἐν τῇ Πολιτείᾳ καὶ τοῖς Νόμοις περὶ τῆς ἐλευθέρως
καὶ μὴ ὑποκειμένης εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ κράτους τέχνης. Ἄρκούμεθα
εἰς ἓν μόνον χωρίον τῆς Πολιτείας, χαρακτηριστικὸν τῆς μεγάλης ση-
μασίας, ἣν ἀποδίδει ὁ Πλάτων εἰς τὴν ἐπὶ τὰ ἀτομικὰ καὶ πολιτικὰ ἦθη
ἐπίδρασιν τῶν ἐν τῇ μουσικῇ καινοτομιῶν : «ἢ γοῦν παρανομία, ἔφη,
ῥαδίως αὕτη λανθάνει παραδυομένη. Ναί, ἔφην, ὡς ἐν παιδιᾷ γε μέ-
ρει καὶ ὡς κακὸν οὐδὲν ἐργαζομένη. Οὐδὲ γὰρ ἐργάζεται, ἔφη, ἄλλο
γε ἢ κατὰ σμικρὸν εἰσοικισαμένη ἠρέμα ὑπορρεῖ πρὸς τὰ ἦθη τε καὶ τὰ
ἐπιτηδεύματα· ἐκ δὲ τούτων εἰς τὰ πρὸς ἀλλήλους συμβόλαια μείζων ἐκ-
βαίνει, ἐκ δὲ δὴ τῶν συμβολαίων ἔρχεται ἐπὶ τοὺς νόμους καὶ πολιτείας
σὺν πολλῇ... ἀσελγείᾳ, ἕως ἂν τελευτῶσα πάντα ἰδίαι καὶ δημοσίαι ἀνα-
τρέψῃ»². Οὕτω στενὴν ἀντιλαμβανόμενος ὁ Πλάτων τὴν σχέσιν τῆς πα-
ρανομίας πρὸς τὴν τέχνην, τὴν ἐστερημένην παιδευτικοῦ χαρακτήρος
καὶ μὴ συνεργαζομένην μετὰ τῆς πολιτείας ἐν τῇ ἐκπληρώσει τοῦ παι-
δαγωγικοῦ προορισμοῦ αὐτῆς, φυσικὸν ἦτο νὰ στραφῇ καὶ κατὰ τῶν
ποιητῶν καὶ καλλιτεχνῶν καθόλου, ὡς συνυπευθύνων μετὰ τῶν πο-
λιτικῶν καὶ τῶν σοφιστῶν διὰ τὴν διαφθορὰν τῶν πολιτικῶν ἠθῶν καὶ
τὴν πολιτικὴν παρακμὴν.

Τὴν κάθαρσιν³ τοῦ ἀντιπλατωνικοῦ τούτου κόσμου ὡς ἄλλος πνευ-

¹ Ἐξαίρεσιν ἐν προκειμένῳ, λέγει ὁ Πλάτων (Νόμ. Β 656 d κ.έ.), ἀποτελεῖ ἡ Αἴγυπτος· ἐν αὐτῇ, ἀφοῦ εὐρέθησαν καὶ καθωρίσθησαν, τίνα τὰ καλὰ σχήματα καὶ μέλη, κατέστησαν γνωστὰ καὶ ἔκτοτε εἰς οὐδένα ζωγράφον ἢ ἄλλον δημιουργὸν μορφῶν καὶ σχημάτων ἐπιτρέπεται καινοτομία ἢ οἰαδήποτε ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ δημιουργίᾳ ἀπόκλισις ἀπὸ τῶν πατρῶν μορφῶν· τὰ αὐτὰ ἰσχύουσι καὶ ὡς πρὸς τὴν μουσικὴν. Πρβλ. καὶ Ἡρόδ. II, 79,1. 132,2 κ.ά.

² Πολιτ. Δ 424 d.

³ Πολιτ. Δ 399 e : «ἴθι δὴ... καὶ τὰ λοιπὰ καθαίρωμεν».

ματικὸς Ἐπιμενίδης ὁ Πλάτων ἀνέλαβε μετ' ἀσυνήθους ὀξύτητος καὶ ἐπέρανε νικητῆς. Δὲν παρέμεινε ὅμως ἀπλοῦς τοῦ ἀντιθέτου κόσμου ἀρνητῆς, ἀλλ' ἀνήγειρεν ἐπὶ τοῦ καθαρθέντος πεδίου τῆς πνευματικῆς μάχης νέον, ἴδιον κόσμον, συνεχίσας οὕτω τὸ ὄντως «ποιητικὸν» ἔργον, δι' ὃ ὑπὸ τῆς φύσεως εἶχε προορισθῆ.

Ἡ πλατωνικὴ πολιτεία, ἡ διὰ τῶν φιλοσόφων ἀρχόντων αὐτῆς μετέχουσα τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἢ τῆς ἰδέας τῆς πολιτείας, ἀποτελεῖ τὴν ὑψίστην βαθμίδα, εἰς ἣν καταλήγει ἡ θεωρητικὴ ἐξέτασις ἡ ἀρχῆς, γενέσεως καὶ ἐξελίξεως ὁ τῆς «πόλεως» ἐν τῷ Β' βιβλίῳ τῆς Πολιτείας¹. Τὸ ἐλαττήριον τῆς χρείας, ὠθοῦν ὀλίγους κατ' ἀρχὰς ἀνθρώπους εἰς «συννοκίαν» καὶ συμβίωσιν, προκαλεῖ τὴν γένεσιν τῆς «ἀναγκαιοτάτης» πόλεως, τῆς πρώτης ὑποτυπώδους βαθμίδος τοῦ πολιτικοῦ βίου. Πληθυνομένων τῶν κοινωνικῶς συμβιούντων διὰ τῆς ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἐπιβαλλομένης δημιουργίας νέων ἐπαγγελματιῶν καὶ προσθήκης αὐτῶν εἰς τοὺς ὑπάρχοντας, προκύπτουσι αἱ περαιτέρω βαθμίδες ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς πολιτείας: ἐκ τῆς «ὑγιεινῆς» ἢ «τροφῶσα» ἢ «φλεγμαίνουσα» πόλις, ἡ τείνουσα πρὸς τὴν ἡδονήν. Ταυτοχρόνως καθίσταται αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη τὸ μὲν τῆς δικαιοσύνης πρὸς ρύθμισιν τῶν ἐσωτερικῶν σχέσεων, ἃς δημιουργεῖ ἡ ἀμοιβαία χρεία τῶν πολιτῶν, τὸ δὲ τῆς ἰσχύος καὶ τοῦ πολέμου πρὸς ἀπόκτησιν γῆς, ἐπαρκούσης εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ αὐξανομένου πληθυσμοῦ τῶν κατοίκων, καὶ πρὸς διαφύλαξιν τῶν κεκτημένων. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη τῶν φυλάκων καὶ τῆς προσηκούσης παιδείας αὐτῶν τῇ μερίμνῃ τῆς πολιτείας.

Παρατηροῦμεν, ὅτι καὶ παρ' αὐταῖς ἤδη ταῖς πρώταις μορφαῖς τοῦ πολιτικοῦ βίου εἶναι ἐκδηλοὶ αἱ θεμελιώδεις πολιτικαὶ ἔννοιαι, οὕτω δὲ ἡ ἐξέτασις τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς γενέσεως τῆς πολιτείας ἐπιτρέπει βαθύτερον βλέμμα εἰς τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς. Αἱ ἔννοιαι τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς παιδείας, καίπερ ὑπὸ ὑποτυπώδη μορφήν τὸ πρῶτον θεωρούμεναι, θεμελιοῦσιν ἐξ ἀρχῆς τὸν περὶ πολιτείας διάλογον. Ἡ δικαιοσύνη, νοουμένη τὸ πρῶτον ὡς «οἰκαιοπραγία», ὡς ἰδιότης δηλ. τοῦ «ἕκαστον τὰ αὐτοῦ πράττειν», προσλαμβάνει ἐν τῇ περαιτέρω ἐξελίξει τοῦ διαλόγου τὴν ἔννοιαν δυνάμεως², συνεχού-

¹ Πολιτ. Β 369 a : «εἰ γιγνομένην πόλιν θεασαίμεθα λόγῳ».

² Πρβλ. Νέμ. Γ 676 c : «τὴν πρώτην τῶν πολιτειῶν γένεσιν καὶ μετάβασιν».

³ 369 b κ. ε.

⁴ Πολιτ. Δ 443 b κ. ε.

σης τὴν ἄρμονίαν ἐν μὲν τῇ πολιτείᾳ τῶν τριῶν τάξεων αὐτῆς, ἀρχόντων, φυλάκων, δημιουργῶν, ἐν δὲ τῇ ἀτομικῇ ψυχῇ τῶν τριῶν «εἰδῶν», λογιστικοῦ, θυμοειδοῦς καὶ ἐπιθυμητικοῦ πρὸς ἄλληλα. Ἡ παιδεία ἐξ ἄλλου ἀπὸ ἀπλοῦ μέσου πρὸς διάπλασιν τοῦ φυλακικοῦ γένους, οἷα τὸ πρῶτον παρίσταται, ἀνάγεται εἰς ζήτησιν καὶ θεώρησιν τοῦ λόγου, εἰς φιλοσοφίαν «τῆς ἀληθείας φιλοθεάμονα» καὶ ἐκφράζει τὸ κύριον νόημα τῆς πολιτείας. Οὕτως ὁ διάλογος, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς καὶ γενέσεως τῆς πολιτείας ἀφορμηθεὶς, ἀποκορυφουῖται εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τῆς ὑψίστης βαθμίδος τοῦ πολιτικοῦ βίου, τῆς πλατωνικῆς δηλ. πόλεως, ὡς πολιτείας δικαίου καὶ παιδείας, ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἔγγοιαν νοουμένων.

Ἀρχόντες τῆς πλατωνικῆς πόλεως δὲν δύνανται νὰ εἶναι ἄλλοι ἢ οἱ ἐνσαρκῶντες ἐν ἑαυτοῖς τὸ δίκαιον καὶ τὸν λόγον, οἱ φιλόσοφοι βασιλεῖς, οἱ συνδυάζοντες τὴν μεγίστην πολιτικὴν δύναμιν μετὰ τοῦ φρονεῖν καὶ τοῦ σωφρονεῖν, οἱ φορεῖς τῆς σοφίας, τῆς σωφροσύνης, τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς δικαιοσύνης¹, ἐνὶ λόγῳ οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ἐνιαίας πλατωνικῆς ἀρετῆς². Τότε μόνον «τῆς πολιτείας τῆς ἀρίστης καὶ τῶν νόμων τῶν τοιούτων φύεται γένεσις, ἄλλως δὲ οὐ μὴ ποτε γένηται»³.

Ὅλιγοι τῶν πολιτῶν, «βέλτιστα φύντες καὶ παιδευθέντες»⁴, μετ' ἄλλεπαλλήλους ἐπιλογὰς⁵ δύνανται νὰ ἐξελιχθῶσιν εἰς φιλοσόφους ἡγήτορας. Ἐχομεν καὶ ἐνταῦθα τὴν αὐτὴν βαθμιαίαν ἀναγωγὴν ἀπὸ τοῦ πλήθους εἰς τοὺς ἀρίστους, οἷαν ἐν τῇ ψυχῇ ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας εἰς τὸν λόγον καὶ ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ ἀπὸ τῆς ἀναγκαιοτάτης εἰς τὴν ἀρίστην πόλιν. Ἐφόσον δὲ ἡ ἀρίστη πόλις δὲν δύναται νὰ ἔχη ὑπόστασιν ἄνευ τῶν ἀρίστων ἀρχόντων, ἡ δημιουργία πνευματικῶν ἡγετῶν εἶναι ὁ ἀπώτατος σκοπὸς τοῦ καθόλου παιδευτικοῦ τῶν πολιτῶν ἔργου τῆς πολιτείας.

Ἡ παιδεία, ὡς βλέπομεν, εἶναι τι σύμφυτον τῇ πλατωνικῇ πολιτείᾳ· δὲν εἶναι ἐπὶ μέρους ἐκδήλωσις τοῦ πολιτικοῦ βίου, ἀλλ' αὐτὴ αὐτὴ ἡ φύσις τῆς πολιτείας ὡς θεσμοῦ παιδαγωγικοῦ καὶ παιδευτικοῦ πάντων τῶν ἀποτελούντων αὐτήν. Ταυτότης πολιτικῆς καὶ φιλοσόφου

¹ Πολιτ. Ε 475 e κ.ε., Ξ 494 a κ.ε., 501 d κ.ε., 503 a κ.ε., Ζ 535 a κ.ε., Πολιτικ. 293 c, 294 a, 301 a, 309d, Νόμ. Δ 712 a.

² Νόμ. ΙΒ 965 d.

³ Νόμ. Δ 712 a.

⁴ Πολιτ. Δ 431 c.

⁵ Πολιτ. Γ 412 d, 413 e κ.ε., Ξ 503 a-b.

ζωῆς, «βασιλικῆς τέχνης» καὶ ἀρετῆς, βίου καὶ λόγου, κράτους καὶ παιδείας εἶναι τὰ γνωρίσματα τοῦ νέου πνευματικοῦ κόσμου, τὸν ὁποῖον ὁ Πλάτων ἀνεγείρει ἀρνητῆς ἅμα καὶ ἀνακαινιστῆς τοῦ πολιτικοῦ καὶ πνευματικοῦ κόσμου τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ. «Ἔστιν ἄρα ταῦτόν, ὡς ἔοικε, βασιλεύς, τύραννος, πολιτικός, οἰκονόμος, δεσπότης, σώφρων, δίκαιος. καὶ μία τέχνη ἐστὶν βασιλική, τυραννική, πολιτική, δεσποτική, οἰκονομική, δικαιοσύνη, σωφροσύνη»¹.

Ἡ πολιτική, εἶδος ὑπάλληλον τῆς γενικωτάτης ἐννοίας «γνωστικῆ ἐπιστήμη» κατὰ τὴν ἐν τῷ διαλόγῳ Πολιτικῷ² διαίρεσιν, εἶναι τμήμα τῆς γενικωτέρας «νομευτικῆς» ἐπιστήμης, ἧς μέρος ἀφορᾷ εἰς τὴν δίπουν ἀγέλην τῶν ἀνθρώπων· εἶναι «ἐπιστήμη ἀνθρωπονομική» ἢ «κοινοτροφικὴ ἀνθρώπων». Ἔργον αὐτῆς εἶναι ἡ θεραπεία «τῶν φύσεων καὶ τῶν ἔξεων τῶν ψυχῶν»³, ἢ «τροφή», ἢ ἀγωγή τῶν ἀνθρώπων. Καλῆς πολιτείας γνώρισμα εἶναι ἡ διάπλασις τῶν πολιτῶν εἰς ἀνθρώπους ἀγαθοῦς, τῆς δ' ἐναντίας εἰς κακοῦς κατὰ τὴν ρῆσιν τοῦ Μεγεξένου.⁴ Καὶ κατὰ τὸν διάλογον Εὐθύδημον ἢ πολιτικὴ ἢ βασιλικὴ⁵ «σοφοὺς ποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀγαθοῦς». Ὁ «ὡς βελτίστους ποιεῖν τοὺς πολίτας»⁷, μετόχους τῆς ιδέας τοῦ ἀγαθοῦ, εἶναι ὁ κύριος σκοπὸς καὶ τὸ θεμελιῶδες νόημα τῆς πολιτείας κατὰ τὸν Πλάτωνα. Τοῦ ὑψίστου τούτου σκοποῦ πρέπει πᾶσα ἐκδήλωσις τοῦ τε δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου τῆς πολιτείας νὰ στοχάζηται. Ἰδίᾳ δὲ τῶν παίδων ἢ ἀγωγή, ἢ ἐν στενωτέρᾳ ἐννοίᾳ παιδεία, ἔργον κατὰ τὸν Πλάτωνα κατ' ἐξοχὴν κρατικόν, εἶναι παιδεία πολιτικὴ, ἄλλαις λέξεσιν ὁλκῆ τῶν νέων πρὸς ἀρετὴν. Ἀλλ' ἡ πολιτεία, ὡς εἵπομεν, ὡς θεσμὸς κατ' ἀρχὴν παιδαγωγικός, δὲν περιορίζει τὸ παιδευτικὸν αὐτῆς ἔργον εἰς τοὺς παῖδας μόνον, ἀλλ' ἐπεκτείνει αὐτὸ ἐπὶ πάντας τοὺς πολίτας ἀπὸ τῆς γεννήσεως αὐτῶν μέχρι τοῦ θανάτου· ὥστε ἐκούσης τῆς πολιτείας εἶναι ἀδύνατον νὰ περιλαμβάνωνται ἐν αὐτῇ ἄνδρες κακοί.

Ἡ σύστασις τῆς πολιτείας παραβάλλεται ἐν τῷ Πολιτικῷ⁸ πρὸς

¹ * Ἔραστ. 138 ε.

² 267 a κ. ε.

³ Νόμ. Α 650 b.

⁴ 238 c.

⁵ Εὐθύδ. 291 c.

⁶ Εὐθύδ. 292 c.

⁷ Γοργ. 513 e κ.α. Νόμ. Α 707 d.

⁸ 308 d. Πρὸβλ. καὶ τὸν ὄρον «συνυφή» ἢ πολιτεία δηλ. νοεῖται κατὰ τὸν

τὴν συμπλοκὴν τῆς ὑφαντικῆς. Ὡς ἡ δευτέρα ἐλέγχει καὶ ἐπιστατεῖ ἐν τῇ παρασκευῇ τῶν νημάτων καὶ τῶν λοιπῶν χρειωδῶν, φροντίζουσα, ὅπως τὰ πάντα καταστῶσιν ἐπιτήδεια πρὸς ὑφανσιν, οὕτω καὶ ἡ πολιτικὴ πάντα ἔλεγχον ὀφείλει νὰ ἀσκήσῃ, ὅπως προλάβῃ τὴν ἐν τοῖς κόλποις τῆς πολιτείας γένεσιν στοιχείων φαύλων καὶ πᾶν πολιτικὸν καὶ παιδευτικὸν μέτρον πρέπει νὰ μετέλθῃ, ὅπως προπαρασκευάσῃ καὶ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐκ χρηστῶν μόνον ἀνθρώπων σύστασιν τῆς πολιτείας καὶ τὴν ἐκ πρεπόντων ἡθῶν σύγκρασιν αὐτῆς. Ὑπὸ τῆς ὑπερτέρας ταύτης πολιτικῆς καὶ παιδευτικῆς σκοπιμότητος ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς φιλοσόφους ἄρχοντας καὶ τῆς βίας ἢ χρῆσις : « τοὺς... μὴ δυναμένους κοινωνεῖν ἡθους ἀνδρείου καὶ σώφρονος ὅσα τε ἄλλα ἐστὶ τείνοντα πρὸς ἀρετὴν, ἀλλ' εἰς ἀθεότητα καὶ ὕβριν καὶ ἀδικίαν ὑπὸ κακῆς βίᾳ φύσεως ἀπωθουμένους, θανάτοις τε ἐκβάλλει καὶ φυγαῖς καὶ ταῖς μεγίσταις κολάζουσα ἀτιμίαις »¹. Ἐκ τῆς ἐπόψεως ταύτης θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ ὁ Ἀσκληπιὸς πολιτικός· διότι οὗτος ἐπελαμβάνετο τῆς θεραπείας ἐκείνων μόνον, οἵτινες, ὄντες κατὰ τὰ ἄλλα ἰσχυρᾶς σωματικῆς κράσεως καὶ διαρκοῦς ὑγιείας, προσεδάλλοντο ὑπὸ μεμονωμένου τινός, ὠρισμένα ὄρια ἔχοντος νοσήματος· τοὺς διὰ βίου καχεκτικούς, ὧν ὁ ὅλος ὀργανισμὸς ἦτο ἐκ καταβολῆς νοσώδης, δὲν ἐπεχειρεῖ νὰ θεραπεύῃ διὰ διαίτης καὶ ἄλλης μακρᾶς θεραπείας, παρατεινούσης τὸν κακὸν βίον αὐτῶν καὶ ἀναβαλλούσης ἀπλῶς τὸν θάνατον, ἵνα μὴ διατηρῶνται ἐν τῇ ζωῇ ἄνθρωποι ἀνωφελεῖς καὶ ἀχρηστοὶ εἰς ἑαυτοὺς τε καὶ τὸ κράτος².

Τὸ περὶ Ἀσκληπιοῦ χωρίον τῆς Πολιτείας παρέχει ἡμῖν τὴν ἀφορμὴν, ὅπως ἐξάρωμεν καὶ τὴν πρὸς τὰ σώματα τῶν πολιτῶν συναφῆ μέριμναν τῆς πολιτείας. « Καλὰ σώματα καὶ γενναῖαι ψυχαί »³ εἶναι τὸ παιδευτικὸν ἰδεώδες τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ Πλάτωνος. Ἄν ἐν τῇ κορυφῇ τῆς πλατωνικῆς ἀξιολογικῆς πυραμίδος⁴ κείνται αἱ πνευματικαὶ

Πλάτωνα οὐχὶ ὡς μηχανή, ἀλλ' ὡς ζῶν ὀργανισμὸς (Gewächs, Struktur). Πρβλ. Νόμ. Δ 712 a.

¹ Πολιτικ. 308e. Πρβλ. Πρωτ. 522 d, Πολιτικ. 297 a-b κ. ἀ.

² Πολιτ. Γ. 407c κ. ε., ἐνθα καὶ περὶ τῶν υἱῶν τοῦ Ἀσκληπιοῦ τὰ αὐτὰ λέγονται. Πρβλ. : Ἐμμ. Πεζοπούλου, Συμβολαὶ εἰς τὸ Πλάτωνος Συμπόσιον καὶ κρίσις τῆς ἐκδόσεως Ἰω. Συκουτρῆ, ἐν Ἀθήναις, 1938 (ἀνάτ. ἐκ τοῦ περιοδ. Νέον Κράτος, τεύχ. 12ον), σ. 7.

³ Νόμ. Ζ 816 d.

⁴ Νόμ. Γ 697 b : « ἔστιν δὲ ὀρθῶς ἄρα τιμιώτατα μὲν καὶ πρῶτα τὰ περὶ τὴν ψυχὴν ἀγαθὰ κείσθαι, σωφροσύνης ὑπαρχούσης αὐτῇ, δεύτερον δὲ τὰ περὶ τὸ σῶμα

καὶ ψυχικαὶ ἀξίαι, ἀλλὰ καὶ αἱ σωματικαὶ οὐδόλως παρορῶνται. Διὰ τοῦτο ἡ πολιτικὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος δὲν ἀποβλέπει μόνον εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ψυχικὴν ἀνακαίνισιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν σωματικὴν ἐξυγίανσιν καὶ τὴν εὐγονίαν¹. Προστασία καὶ προαγωγή τῆς τε πνευματικῆς καὶ τῆς σωματικῆς ζωῆς τῶν πολιτῶν εἶναι τὰ κύρια ἔργα τῆς πολιτείας.

Ἐν τῷ παιδευτικῷ ἔργῳ τοῦ κράτους εἶναι πνευματικὸν κατ' ἐξοχὴν, ἡ δὲ πλατωνικὴ πολιτικὴ δημιουργία εἶναι πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ κυρίως ἀναδημιουργία τοῦ Ἑλληνικοῦ. Τὸ «ἐν μέγα»² τοῦ πλατωνικοῦ κόσμου εἶναι ἡ παιδεία καὶ ἡ ἀνατροφή. Οἱ νόμοι κατὰ τὸν διάλογον Κρίτων γεννῶσιν, ἐκτρέφουσι, παιδεύουσι τοὺς πολίτας³. Ἐν ταῖς εὐνομουμέναις πολιτείαις ἡ ἀρετὴ εἶναι τὸ τιμιώτατον πάντων⁴. Ἄν ὁ Σωκράτης⁵ πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ποινῆς, τοῦ δεσποτηρίου δραπέτης, κατέφευγεν εἰς εὐνομον πόλιν, οἱ χρηστοὶ καὶ κοσμιώτατοι πολῖται αὐτῆς δὲν θὰ ἠγείχοντο καὶ θὰ περιεφρόνουν τὸν φυγάδα, τὸν διαφθορέα τῶν νόμων τῆς ἰδίας πόλεως. Οἱ ὄχιεῖς νόμοι δὲν τρέπουσι τὰς γνώμας καὶ τὰς ἐπιθυμίας τῶν πολιτῶν πρὸς χρηματισμὸν καὶ πλοῦτον, ὡς παρ' Αἰγυπτίοις καὶ Φοίνιξι⁶, δὲν τίθενται χάριν ὀλίγων, ἀλλὰ συμπάσης τῆς πολιτείας⁷, δὲν ἀποβλέπουσιν εἰς ἓν μόνον μῶριον τῆς ἀρετῆς, τὴν ἀνδρείαν, ὡς ἐν Σπάρτῃ καὶ Κρήτῃ, ἀλλ' εἰς τὴν σύμπασαν ἀρετὴν⁸, τὸ κοινὸν ἰδεῶδες τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ φιλοσόφου βίου. Ἡ τοιαύτη νομοθεσία ποιεῖ ὄντως εὐδαίμονας τοὺς πολίτας⁹. Ὡς ἡ ἀρίστη πολιτεία μετέχει τοῦ θεοῦ, τῆς ιδέας τοῦ ἀγαθοῦ, οὕτω καὶ οἱ νόμοι εἶναι ἔκφρασις τοῦ νοῦ καὶ τοῦ

καλὰ καὶ ἀγαθὰ, καὶ τρίτα τὰ περὶ τὴν οὐσίαν καὶ χρήματα λεγόμενα». Πρβλ. Πολιτ. Β 357 c, Νόμ. Ε 743 d-e, Ἐπιστ. Η 355 b κ. ἀ.

¹ Τῶν περὶ εὐγονίας ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνος, περὶ ἃς δὲν δυνάμεθα νὰ διατρέψωμεν, ὑπὸ τῆς στενότητος τῶν ὁρίων τῆς παρουσίας ἐργασίας ἀναγκαζόμενοι, εἰκόνα εὐσύννοπτον ἐν σχέσει πρὸς τὴν εἰς τὴν εὐγονίαν ἀναφερομένην πολιτικὴν τῆς ἐθνικοσοσιαλιστικῆς Γερμανίας πειρᾶται νὰ παράσχη ὁ H. Günther ἐν τῇ μελέτῃ αὐτοῦ Platon als Hüter des Lebens, München, 1928.

² Πολιτ. Δ 423 e.

³ Κρίτ. 50 c κ. ε., ἰδίᾳ 51c κ. ε. Πρβλ. Ἀπολ. 24 e.

⁴ Ἴππ. μεζ. 284 a, Νόμ. Ε 728 a, Ἀπολ. 30 b.

⁵ Κρίτ. 53 b κ. ε.

⁶ Νόμ. Ε 747 b-c.

⁷ Νόμ. Δ 715 b.

⁸ Νόμ. Α 630 c, 641b-c, ΙΒ 693 a κ. ἀ.

⁹ Ἀλκιβ. 135 a-b, Πολιτ. Ε 466 a, Νόμ. Ε 743 c, Ἐπιστ. Η 355 b-c.

λόγου. Νόμος ονομάζεται ἢ «διανομὴ τοῦ νοῦ»¹ ἢ ὁ λογισμὸς, ὁ γινόμενος κοινὸν δόγμα τῆς πόλεως². Ὁ νομοθέτης πρέπει νὰ νομοθετῇ τριῶν στοχαζόμενος: πῶς ἢ νομοθετουμένη ἢ «παιδαγωγουμένη»³ πόλις θὰ καταστῇ ἐλευθέρα καὶ φίλη ἑαυτῇ καὶ θὰ ἔχη νοῦν⁴. «Θεὸς ἀνθρώποις σόφροσιν νόμος»⁵. Δοῦλοι καὶ ὑπηρέται τῶν νόμων εἶναι ἀρχόμενοι καὶ ἄρχοντες⁶. Ἡ εὐνομουμένη πολιτεία εἶναι τὸ μέγα παιδευτήριον τῶν πολιτῶν. Οὕτως οἱ νόμοι τοὺς μὲν χρηστοὺς πολίτας διδάσκουσι τὴν πρὸς ἀλλήλους φιλοφροσύνην καὶ τὴν ἐν φιλίᾳ καὶ οἰκειότητι συμβίωσιν, διὰ δὲ τοὺς διαφυγόντας τὴν παιδείαν ἀναπληροῦσι τὸ σχολεῖον⁷. Αἱ ἀνώτεραι τάξεις τῆς πολιτείας διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτῶν διαπαιδαγωγοῦσι τὰς κατωτέρας, οἱ πρεσβύτεροι τοὺς νεωτέρους⁸.

Γνώρισμα τῶν καλῶς διὰ τῆς νομοθεσίας διαπαιδαγωγηθέντων πολιτῶν εἶναι ἢ ἐν φιλοφροσύνη καὶ οἰκειότητι συμβίωσις αὐτῶν, «τὸ φίλον καὶ τὸ κοινὸν ἐν τῇ πόλει»⁹. Ἡ εὐνομος δηλ. πολιτεία κατὰ τὸν Πλάτωνα δὲν εἶναι μηχανικὸν κατασκευάσμα· τὸ κράτος δὲν εἶναι μηχανή κατὰ τὴν ἀτυχεστάτην συνήθη ἔκφρασιν, τὴν ὀφειλομένην εἰς πτωχὴν καὶ πεζὴν καὶ ὀλιστικὴν ἀντίληψιν τῆς οὐσίας καὶ τῆς φύσεως αὐτοῦ· εἶναι πνευματικὸν δημιουργημὰ καὶ σύνολον, «συνυφή», ὀργανικὴ ἐνότης¹⁰. κοινότης (Gemeinschaft) εἶναι, ὄχι κοινωνία (Gesellschaft) κατὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἐπὶ τῆς πλατωνικῆς ἀντιλήψεως στηριζομένην διάκρισιν τοῦ Tönnies. Ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους δὲν συνέχουσι μόνον οἱ δεσμοὶ τῶν νόμων καὶ ὁ φόβος τῆς ποινῆς, ἀλλὰ κυρίως οἱ ἠθικοὶ δεσμοὶ τῆς φιλίας καὶ τῆς ἀλληλεγγύης, τὸ πολύτιμον τῆς κοινότητος συναίσθημα. Ἀπὸ τοῦ Κρίτωνος καὶ τοῦ Λύσιδος, ἔργων τῆς πρώτης περιόδου τοῦ Πλάτωνος, μέχρι τῶν Νόμων καὶ τῶν Ἐπιστολῶν διήκει¹¹ διὰ τοῦ Γοργίου, τοῦ Συμποσίου καὶ τῆς Πολιτείας ὑπὸ ποικί-

¹ Νόμ. Δ 714 a.

² Νόμ. Α 644 d κ. ε.

³ Νόμ. Ξ 752 c.

⁴ Νόμ. Γ 701 d, 694 b κ.α.

⁵ Ἐπιστ. Η 354 e.

⁶ Νομ. Δ 715 c-d.

⁷ Νόμ. Θ 880 d-e. Πρβλ. καὶ Νόμ. Ξ 752 c.

⁸ Πολιτ. Ε 467 d, Νόμ. Ε 729 b-c.

⁹ Νόμ. Γ 697 c. Πρβλ. αὐτ. 695 d.

¹⁰ Πολιτ. Δ 423 c-d, Ε 462 a κ.ε. Πρβλ. καὶ ἀνωτ. σ. 20-21.

¹¹ Παρὰπέμπομεν ἀπλῶς εἰς ὀλίγα τινὰ χαρακτηριστικὰ χωρία: Κρίτ. 44 c,

λας μορφάς, ἀλλ' ἢ αὐτὴ κατὰ βάσιν προσήλωσις τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὴν ιδέαν τῆς φιλίας καὶ τῆς κοινότητος, τὴν πλατωνικὴν ἀναδίωσιν τῶν περὶ ἁρμονίας, ἰδεῶν τοῦ Πυθαγόρου καὶ τῶν περὶ φιλότητος τοῦ Ἐμπεδοκλέους. «Φασὶ δ' οἱ σοφοὶ . . . καὶ οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους τὴν κοινωσίαν συνέχειν καὶ φιλίαν καὶ κοσμιότητα καὶ σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην, καὶ τὸ ὅλον τοῦτο διὰ ταῦτα κόσμον καλοῦσιν . . . οὐκ ἀκοσμίαν οὐδὲ ἀκολασίαν»¹.

Ἄς ἐνθυμηθῶμεν πάλιν τὴν εἰς τὸν νομοθέτην προβαλλομένην τριττὴν ἀπαίτησιν: «ὅπως ἡ νομοθετουμένη πόλις ἐλευθέρα τε ἔσται καὶ φίλη ἑαυτῇ καὶ νοῦν ἔξει». Τὸ αἶτημα τῆς φιλίας, κείμενον μεταξὺ τοῦ αἰτήματος τῆς ἐλευθερίας τῶν πολιτῶν καὶ τῆς δεσμευοῦσης ἐπιταγῆς τοῦ νόμου, προλαμβάνει τὰς ἐκατέρωθεν ἀκρότητας τῆς δουλείας καὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ διασφαλίζει τοῦ μέτρου τὴν τήρησιν. Ἡ κατὰ Πλάτωνα πολιτεία οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχει πρὸς τὴν ἀσυδοσίαν τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας καὶ τὴν ἀπολυταρχίαν τῆς πολιτείας τῶν Περσῶν. Κεῖται μεταξὺ, ἀλλ' ὑπεράνω ἀμφοτέρων τὸ πλατωνικὸν «μέτρον»². Ἡ πλατωνικὴ παιδεία προάγει τὸ φίλον καὶ τὸ κοινόν, καλλιεργεῖ καὶ θεραπεύει τὸ συναίσθημα τῆς κοινότητος³, συνέχει τὸν «κόσμον» καὶ τὴν ἁρμονίαν ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἀποτρέπει τὴν ἀκοσμίαν καὶ τὴν ἀκολασίαν, ποιεῖ τὴν πόλιν «φίλην ἑαυτῇ».

Μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τῶν πολιτῶν ἐκτείνεται κατὰ τὸν Πλάτωνα τὸ εὐρύτατον φαινόμενον τῆς ἀμοιβαίας παιδαγωγικῆς ἐπιδράσεως. Τὰ ἦθη τῶν καθ' ἕκαστον ἰδιωτῶν συναποτελοῦσι καὶ διαμορφοῦσι τὸ ὑπερατομικόν, ὁμαδικὸν ἦθος τῆς πολιτείας. Θυμοειδεῖς ἰδιῶται, ὡς οἱ Σκύθαι καὶ οἱ Θρᾶκες, προσδίδουσι εἰς τὴν πολιτείαν αὐτῶν χαρακτηρὰ θυμοειδῆ· ἀτομικὰ ψυχὰ φιλοχρήματοι, ὡς αἱ τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Φοινίκων, συμβάλλονται εἰς τὴν διαμόρφωσιν φιλοχρημάτου ἠθους τῆς οἰκείας πολιτείας· φιλομαθῶν καὶ φιλοσόφων ἰδιωτῶν ἢ πολιτεία εἶναι φιλομαθῆς· τοιοῦτοι εἶναι οἱ Ἕλληνες καὶ δὴ οἱ Ἀθηναῖοι, οὓς χαρα-

Γοργ. 507 e κ.έ., Συμπ. 182 b-c, Πολιτ. Ε 462 b κ.έ., Νόμ. Γ 694 a - b, 695 d, 698 c, Ἐπιστ. Ζ 325 d, 331 d-e, 334 b. Κοινότητα ἀπετέλουν οἱ εἰς τὴν Ἀκαδημαίαν φοιτῶντες, οἱ «συνόντες» καὶ «ἐταῖροι». Πρβλ. καὶ τὴν φιλίαν τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὸν Δίωνα κλπ.

¹ Γοργ. 507 e κ.έ.

² Ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ μέτρου βλ. Κωνσταντ. Βουρθέρη, ἔ. ἀν. σ. 75 κ.ά.

³ Πολὺς περὶ τοῦ συναίσθηματος τούτου λόγος γίνεται ἐν τῇ νεωτέρᾳ παιδαγωγικῇ.

κτηρίζει τὸ φιλομαθὲς ἦθος ¹. «Τὰ αὐτὰ ἐν ἑκάστῳ ἔνεστιν ἡμῶν εἶδη τε καὶ ἦθη ἅπερ ἐν τῇ πόλει» ². Καὶ ἀντιστρόφως τὸ εἶδος καὶ τὸ ἦθος τῆς πολιτείας διαμορφοῖ ἀντίστοιχον τύπον ἀνθρώπου καὶ πολίτου : «καὶ ἀνθρώπων εἶδη τσαῦτα ἀνάγκη τρόπων εἶναι ὄσαπερ καὶ πολιτειῶν» ³. Ἡ ἀριστοκρατία τοῦ πνεύματος, ἡ πλατωνικὴ πολιτεία, διαπλάσσει τύπον ἀνθρώπου καὶ πολίτου ἀγαθοῦ καὶ δικαίου, ἡ τιμοκρατία τὸν τύπον τοῦ τιμοκρατικοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὀλιγαρχία τὸν τοῦ ὀλιγαρχικοῦ κ.ο.κ. «Εἰ τὰ τῶν πόλεων πέντε, καὶ αἱ τῶν ἰδιωτῶν κατασκευαὶ τῆς ψυχῆς πέντε ἂν εἶεν» ⁴. Ἐν τῷ Η' βιβλίῳ τῆς Πολιτείας παραλλήλως πρὸς τὴν τυπολογίαν τῶν πολιτειῶν, αἵτινες εἶναι προῖόν τῆς ἀπὸ τῆς ἀρίστης πολιτείας βαθμιαίας ἀποκλίσεως (παθολογία τῶν πολιτειῶν), ἐκτίθεται μετ' ἀπαραμίλλου παραστατικότητος ἡ ἀντίστοιχος τυπολογία τῶν ἀνθρώπων. Τῆς παραλλήλιας ταύτης βάσις εἶναι ἡ γνωστὴ παρὰ Πλάτωνι ἀντιστοιχία τῆς ψυχολογίας πρὸς τὴν πολιτειολογίαν καὶ τῆς ἀτομικῆς πρὸς τὴν κοινωνικὴν ἠθικὴν, ἡ ἐκφραζομένη διὰ τῆς διακρίσεως τριῶν ἐν τῇ πολιτεία τάξεων ἀντιστοίχων πρὸς τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς ⁵.

Ἐντὸς τοῦ πλαισίου τοῦ παιδαγωγοῦντος κράτους μόνον δημοσίᾳ σχολικὴ παιδεία δύναται νὰ νοηθῇ. Ἡ ἀγωγή τῶν τέκνων, ἣτις ἐν Ἀθήναις ἦτο ὑπόθεσις τῶν γονέων, ἡ ἐν στενωτέρᾳ ἐννοίᾳ παιδεία, εἶναι κατὰ τὴν πλατωνικὴν ἀντίληψιν κατ' ἐξοχὴν ἔργον τῆς πολιτείας, εἰς ἐπὶ μέρους τομεὺς τῆς παιδευτικῆς αὐτῆς δράσεως. Ἡ παιδεία συμπληροῖ τὸ ἔργον τῆς φύσεως ⁶. Φύσις ἀγαθὴ καὶ «τροφή», ἀγωγή, ἐπιτηδεῖα εἶναι αἱ προϋποθέσεις διὰ τὴν διάπλασιν ἀνθρώπων ἀγαθῶν. Εἰς ἡγέτας ἐξελίσσοντα: οἱ βέλτιστα φύντες καὶ βέλτιστα παιδευθέντες εὐφυῖα καὶ μελέτη δημιουργοῦσι τοὺς ἀγαθοὺς ἀνδρας, τουτέστι τοὺς χρηστοὺς πολίτας. Αἱ εὐφυέσταται ψυχὰι κακῆς παιδαγωγίας τυχούσαι γίνονται διαφερόντως κακαί ⁷. «Ἄνθρωπος . . . ἡμερον, ὅμως μὴν παιδείας μὲν ὀρθῆς τυχὸν καὶ φύσεως εὐτυχοῦς, θειότατον ἡμερώτα-

¹ Πλείονα περὶ τούτων ἐν τῇ μελέτῃ ἡμῶν : Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις τοῦ Πλάτωνος.

² Πολιτ. Δ 435e.

³ Πολιτ. Η. 544 d.

⁴ Πολιτ. Η 544 e. Πρὸβλ. Πολιτ. Δ 445 c-d.

⁵ Πολιτ. Θ 580 d, Δ 444 a : «ἄνδρα καὶ πόλιν», Ε 449 a κ.ξ.

⁶ Πολιτ. Δ 423d, 430a, 431c, Ε 451c, Νόμ. Α 648d.

⁷ Πολιτ. Ξ 491e.

τόν τε ζῶον γίγνεσθαι φιλεῖ, μὴ ἱκανῶς δὲ ἢ μὴ καλῶς τραφέν ἀγοιώ-
ταιον, ὅποσα φύει γῆ»¹.

Δὲν νομίζομεν, ὅτι παραθέτοντες ὀλίγα χαρακτηριστικὰ χωρία, θραύσματα κίωνων καὶ ἀναγλύφων ἐκ τοῦ πλατωνικοῦ Παρθενῶνος, εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδώσωμεν τὸ ὅλον νόημα τῆς παιδείας, ὅπερ ἐγκλείει ὁ κόσμος τοῦ Πλάτωνος. Πάντες σχεδὸν οἱ διάλογοι εἴτε λόγῳ εἴτε μύθῳ ἀπὸ ἰδίου σημείου ἕκαστος καὶ διὰ νέου ἑκάστοτε φωτὸς διαφωτίζουν τὴν εἰκόνα τῆς παιδευούσης πόλεως, ἣν ἐναργεστέραν καὶ πληρεστέραν παρέχουσιν εἰς τὸν μύστην τοῦ πλατωνικοῦ ἔργου ἢ Πολιτεία, ὁ Πολιτικός καὶ οἱ Νόμοι, οἱ πολιτικώτεροι καὶ ἐν ταύτῳ παιδαγωγικώτεροι διάλογοι τοῦ Πλάτωνος. Οὐδεμία «συστηματικὴ» ἐκθεσις εἶναι δυνατόν νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν δαιμονίαν πολυμορφίαν τοῦ πλατωνικοῦ διαλόγου καθόλου: τὰς ἐναλλαγὰς τοῦ «παιδεύοντος ἐπαί-
νου» πρὸς τὸν «παιδεύοντα νόγον», τῆς εἰρωνείας πρὸς τὴν σοβαρότητα, τῆς σπουδῆς πρὸς τὴν παιδιάν, τῆς ζητήσεως πρὸς τὴν θεωρίαν καὶ θέαν, τοῦ λόγου πρὸς τὸ δαιμόνιον. Ἡ εἰς τὴν «ἀρχήν»² τοῦ διαλόγου διαρκῆς ἐπάνοδος, ἡ δημιουργοῦσα τὰς ἀλλεπαλλήλους τοῦ διαλόγου φάσεις, κύκλους ὁμοκέντρους³ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πεδίου τῆς πρὸς τὸ κεντρικὸν πρόβλημα, τὴν «ἀρχήν», πάλης, ἢ ἀπὸ τῆς δόξης καὶ τῆς αἰσθήσεως εἰς τὴν νόησιν καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ εἶδος ἀναγωγή καὶ ἀνά-
τασις, γνωρίσματα πάντα τοῦ παιδεύοντος πλατωνικοῦ διαλόγου, τοῦ ἀ-
παρामीλλου τούτου συνόλου περιεχομένου καὶ μορφῆς, εἶναι οὐχὶ ἀπλῶς ἀντιληπτὰ, ἀλλὰ κατ' ἐξοχήν βιωτά. Τοῦ πλατωνικοῦ διαλόγου τὸ βίωμα εἶναι ἐν ταύτῳ βίωσις τῆς ἰδέας τῆς παιδείας κατὰ Πλάτωνα.

¹ Νόμ. Ξ 766a.

² «Ἀρχή» δὲν σημαίνει ἀπλῶς τὴν ἐν χρόνῳ ἑναρξιν, τὴν πρώτην βαθμίδα ἢ μορφήν, ἀλλὰ καὶ τὴν θεμελίωσιν ἢ θεμελιώδη θέσιν τῆς φιλοσοφικῆς ζητήσεως, τὴν ἐνέχουσαν ἐν ἑαυτῇ οὐ μόνον τῆς φύσεως καὶ τῆς οὐσίας τὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ καὶ τὴν τάσιν καὶ τοὺς ὅρους τῆς περαιτέρω ἐξελιζέσας καὶ μεταβολῆς.

³ Πρβλ. Τίμ. 47 b: «ἵνα τὰς ἐν οὐρανῷ τοῦ νοῦ κατιδόντες περιόδους χορησαίμεθα ἐπὶ τὰς περιφορὰς τὰς τῆς παρ' ἡμῖν διανοήσεως, συγγενεῖς ἐκείναις οὐσας, ἀταράκτοις τεταραγμένας». Πολιτικ. 286 e: «ψέγοντα λόγων μήκη καὶ τὰς ἐν κύκλῳ περιόδους οὐκ ἀποδεχόμενον». Ἀπολ. 19 b: «ἀναλάβωμεν οὖν ἐξ ἀρχῆς τίς ἢ κατηγορία ἐστίν». Εὐθύφρ. 11 b: «εἰπέ ἐξ ἀρχῆς, τί ποτε ὄν τὸ δσιον...», 15 c: «ἐξ ἀρχῆς ἄρα ἡμῖν πάλιν σκεπιέον, τί ἐστὶ τὸ δσιον». Πολιτικ. 263 a, Θεαίτ. 151 d, Τίμ. 48 b: «περὶ τούτων πάλιν ἀρκιέον ἀπ' ἀρχῆς». Νόμ. A 626 e, 632 d, 644 b, B 659 c-d: «δοκεῖ μοι τρίτον ἢ τέταρτον ὁ λόγος εἰς ταῦτόν περιφερόμενος ἦκειν». Γ 682 e, 683 b, 688 b, 701 c κ. ἀ. Πρβλ. J. S t e n z e l, Zum Aufbau des platonischen Dialoges, Basel, 1934.

Ἐφόσον τοῦ πλατωνικοῦ κόσμου θεμελιῶδες γνώρισμα εἶναι ἡ ταύτισις τῆς πολιτικῆς πρὸς τὴν φιλοσοφίαν, μὲ ἄλλας λέξεις τὸ ὄντως παιδαγωγοῦν κράτος, σκοπὸς τῆς κατὰ Πλάτωνα παιδείας εἶτε τῶν παίδων εἶτε τῶν πολιτῶν δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἢ μετάδοσις τεχνικῶν γνώσεων διὰ τὴν ζωὴν. Βεβαίως εἶναι καὶ αὗται ἀπαραίτητοι, εἴπερ τις δὲ καὶ ἄλλος ὁ Πλάτων ἐκτιμᾷ τὴν ἀξίαν τῶν γνώσεων τούτων. Ἡ ὑπεροχὴ τοῦ «ἐπαίοντος» καὶ τοῦ εἰδήμονος ὑπὲρ τοὺς ἀδαεῖς καὶ τοὺς μὴ εἰδικούς ἐξάιρεται, ὡς γνωστόν, πολλαχοῦ τῶν διαλόγων. Ἄλλ' αἱ τεχνικαὶ γνώσεις οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχουσι πρὸς τὴν ὄντως παιδείαν. Ὁ Πλάτων διεστειλε σαφῶς τὰς ἐννοίας τῆς ἐπαγγελματικῆς καὶ τῆς ἀληθοῦς παιδείας καὶ ἔσυρεν ἀπαξ διὰ παντὸς τὴν μόνιμον γραμμὴν τὴν διαχωρίζουσιν—ἵνα μεταχειρισθῶ σύγχρονον ἔκφρασιν—τὰ ἐπαγγελματικὰ ἀπὸ τῶν παιδαγωγούντων καὶ ἰδίᾳ τῶν ἀνθρωπιστικῶν σχολείων. Τὴν ἐννοιαν τῆς ἀληθοῦς παιδείας ἐκφράζει τὸ ὅλον ἔργον τοῦ Πλάτωνος. Ἄλλ' ἐν τῷ Α' καὶ τῷ Β' βιβλίῳ τῶν Νόμων¹ γίνεται σαφεστάτῃ ἡ διάκρισις μετὰ τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἀληθοῦς παιδείας ἢ πολιτικῆς-ἀνθρωπιστικῆς μορφώσεως. Ἡ πρώτη σκοπὸν ἔχει νὰ προπαρασκευάσῃ, ἀπὸ τῶν παιγνίων ἀρχομένη, τοὺς παῖδας διὰ τὸ ἐπάγγελμα, ὅπερ οὗτοι βραδύτερον θὰ ἀσκήσωσιν. Ἀναλόγως τῶν κλίσεων τῶν παίδων δίδονται εἰς αὐτοὺς μικρὰ σκεύη καὶ ἐργαλεῖα, «τῶν ἀληθινῶν μιμήματα», ἢ πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν ὁποίων οἰκείωσις γίνεται τὸ πρῶτον ὑπὸ μορφὴν παιδιᾶς. Βαθμηδὸν οἱ παῖδες προσκτῶνται τὰς στοιχειώδεις ἐπαγγελματικὰς γνώσεις· ὁ μέλλων τέκτων μαθαίνει νὰ ποιῆται χρῆσιν τοῦ μέτρου καὶ τῆς στάθμης, ὁ πολεμικὸς νὰ ἱππεύῃ, ὁ γεωργικὸς νὰ καλλιεργῇ. Παιδιὰ καὶ σπουδὴ ἐναλλάσσονται κατὰ τὰς πρώτας ταύτας ἀπασχολήσεις τῶν παίδων, αἱ φυσικαὶ κλίσεις αὐτῶν καλλιεργοῦνται καὶ ἐνισχύονται, ὁ πρὸς τὸ ἐπάγγελμα ζῆλος ὑπεκκαίεται οὕτως, ὥστε οὗτοι ἡλικιούμενοι καθίστανται τέλειοι τεχνῖται καὶ ἐπαγγελματίαι. Ἄλλ' ἡ ἀρετὴ αὕτη, ἥτοι ἡ ἐπαγγελματικὴ καὶ τεχνικὴ ἱκανότης, οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχει πρὸς τὴν ἀρετὴν, ἣν θηρεύει ἡ πλατωνικὴ παιδεία. Ἡ ἐπαγγελματικὴ ἀρετὴ δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν ψυχὴν· ἀλλ' ὁ Σωκράτης ἐν τέλει τοῦ Φαίδρου² τῆς ψυχῆς τὸ κάλλος ἐπόθει, ὅταν ἀνέπεμπεν εἰς τοὺς θεοὺς τὴν προσευχὴν: «ὦ φίλε Πάν τε καὶ ἄλλοι ὅσοι τῆδε θεοί, δοίητέ μοι καλῶ γενέσθαι τᾶνδοθεν· ἔξωθεν δὲ ὅσα ἔχω τοῖς ἐντὸς εἶναι μοι φίλια». Κα-

¹ Α 643 a κ.έ., Β 653 a κ.έ., 659 d κ.έ.

² 279 b.

λοι ἢ κακοὶ τᾶνδοθεν, «πεπαιδευμένοι» ἢ «ἀπαιδευτοὶ» θεωροῦνται καὶ εἶναι οἱ ἄνθρωποι ἀσχέτως πρὸς τὴν ἐπαγγελματικὴν ἀξίαν αὐτῶν. Τῆς κατὰ Πλάτωνα παιδείας γνώρισμα δὲν εἶναι ἡ ἐπαγγελματικὴ μὀρφωσις καὶ ἰκανότης, ἀλλ' ἄλλο τι πολὺ ὑπέρτερον αὐτῆς καὶ τιμιώτερον : «τὴν δὲ πρὸς ἀρετὴν ἐκ παίδων παιδείαν, ποιοῦσαν ἐπιθυμητὴν τε καὶ ἐραστὴν τοῦ πολίτην γενέσθαι τέλεον, ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι ἐπιστάμενον μετὰ δίκης. ταύτην τὴν τροφὴν ἀφορισάμενος ὁ λόγος οὗτος, ὡς ἐμοὶ φαίνεται, νῦν βούλοιτ' ἂν μόνην παιδείαν προσαγορεύειν, τὴν δὲ εἰς χρήματα τείνουσαν ἢ τινα πρὸς ἰσχὺν ἢ καὶ πρὸς ἄλλην τινὰ σοφίαν ἄνευ νοῦ καὶ δίκης, βάνανσόν τ' εἶναι καὶ ἀνελεύθερον καὶ οὐκ ἀξίαν τὸ παράπαν παιδείαν καλεῖσθαι».¹ Ἡ ἀληθὴς καὶ κατὰ Πλάτωνα παιδεία δὲν τείνει εἰς χρηματισμὸν καὶ πλοῦτον, εἰς ἰσχὺν ἢ οἰανδῆποτε σοφίαν· ἀπευθύνεται πρὸς τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν, διαπλάσσει τὸ πολιτικὸν καὶ τὸ ἀνθρώπινον ἦθος, ποιεῖ τὸν παῖδα πολίτην τέλειον, ταυτίζει τὴν πολιτικὴν ἀρετὴν πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην, τὸν πολίτην πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ἐν τῇ πλατωνικῇ πολιτεία οὐδέτερον δύναται γὰρ νοηθῆ : οὔτε πολίτης ἀληθινὸς μὴ ὢν ἐν ταῦτῳ ἐνάρετος καὶ χρηστὸς ἄνθρωπος οὔτε ἄνθρωπος ἐνάρετος μὴ ὢν πραγματικὸς καὶ τέλειος πολίτης. Πολιτικὸς ἀνθρωπισμός, ἰδοὺ τὸ παιδευτικὸν κήρυγμα τοῦ Πλάτωνος !

Τὸν πολιτικὸν τοῦτον ἀνθρωπισμὸν ἀντέταξεν ὁ Πλάτων εἰς τὸν πολιτικὸν ἐπαγγελματισμὸν τῶν σοφιστῶν. Εἰς τὴν ἐπαγγελματικὴν κατήχησιν τῶν διδασκάλων τούτων τῆς πολιτικῆς ἀντέταξε τὴν πολιτικὴν μὀρφωσιν, εἰς τὴν ρητορικὴν τὴν φιλοσοφίαν, εἰς τὴν πρόσκτησιν τεχνικῶν πολιτικῶν γνώσεων τὸ πολιτικὸν ἦθος καὶ «πάθος», εἰς τὴν πολιτικὴν ἀπαιδευσίαν καὶ τὴν σοφιστικὴν πολυμάθειαν τὸν «λόγον» καὶ τὴν πολιτικὴν ψυχὴν, εἰς τὰς σχολὰς τῶν σοφιστῶν καὶ τῶν ρητόρων τὸν θίασον τῆς Ἀκαδημείας, εἰς τὸν ἐξ ἐπαγγέλματος πολιτικὸν τὸν φιλόσοφον πολιτικόν.

Τὸ πολιτικὸν ἦ, ὅπερ ταῦτό, τὸ ἀνθρώπινον ἦθος τῶν μελῶν τῆς πολιτείας ἐνδιαφέρει τὸν Πλάτωνα· τοῦτο διαπλάσσει ἢ τε πόλις τῆς Πολιτείας καὶ ἢ τῶν Νόμων. Ἄν ἡ πρώτη εἶναι τὸ ἰδεῶδες, ἀφ' οὗ ὁ Πλάτων ἐν τῇ περαιτέρῳ ἐξελίξει αὐτοῦ ἠναγκάσθη γὰρ ἀποκλίνη, ἵνα, προσεγγίζων μᾶλλον πρὸς τὴν πραγματικότητα, καταλήξῃ εἰς τὴν πόλιν τῶν Νόμων, ἂν ἡ θέσις τῶν φιλοσόφων ἀρχόντων τῆς Πολιτείας παρεχωρήθη εἰς τοὺς νομοφύλακας καὶ τοὺς λοιποὺς ἀνωτάτους ἄρχοντας

¹ Νέμ. Α 613 e κ. ε.

τῶν Νόμων, ἂν ἡ παιδαγωγικὴ τῶν Νόμων ἀφίσταται ἐν τισι λεπτομερείαις τῆς τῆς Πολιτείας, πάντα ταῦτα, προβλήματα τῆς πλατωνικῆς ἐρεύνης, εἶναι ξένα πρὸς τὴν ἡμετέραν ζήτησιν, ἣτις δὲν στρέφεται πρὸς τὰ καθ' ἕκαστα τῆς κατὰ Πλάτωνα τροφῆς καὶ παιδείας οὐδὲ πρὸς τὰς ἐπὶ μέρους πολιτικὰς καὶ παιδαγωγικὰς ἰδέας τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ διαλόγου, ἀλλὰ πρὸς τὰς δύο θεμελιώδεις ἐννοίας τοῦ πλατωνικοῦ κόσμου, τὴν πολιτείαν καὶ τὴν παιδείαν, ἐν τῇ ἀδιασπᾶστῳ συνοχῇ αὐτῶν, ἐνὶ λόγῳ πρὸς τὴν παιδαγωγοῦσαν πόλιν.

Φαινομενολογία καὶ δεοντολογία τῆς ἀγωγῆς συνάπτονται παρὰ Πλάτωνος εἰς ἄρμονικὸν σύνολον, εἰς θαυμαστὴν ἐνότητα. Τὴν πολιτείαν βλέπει ὁ Πλάτων ὡς τὴν σφαιραν, ἐν ἣ τελεῖται τὸ ὅλον παιδαγωγικὸν φαινόμενον. Πάντες οἱ πολῖται εἶναι φορεῖς τοῦ φαινομένου τούτου, οὐ τὰς ἐκδηλώσεις ὑπὸ πάσας τὰς ποικίλας αὐτῶν μορφὰς ὁξύτατα διαβλέπει τὸ βλέμμα τοῦ φιλοσόφου. Ἄλλὰ τοῦ φαινομένου τούτου δὲν παραμένει ὁ Πλάτων ἀπλοῦς παρατηρητῆς καὶ οὐδέτερος θεατῆς. Ἄμα τῇ ἰδρύσει τῆς πολιτείας, ὡς εἶδομεν, ἐκδηλοῦται ἡ παιδαγωγικὴ θέλησις αὐτῆς, δύναμις τεραστίαι, διορίζουσα συνειδητῶς τὸ διάχυτον τῆς ἀγωγῆς φαινόμενον, θέτουσα σκοπούς, καθορίζουσα τὰ παιδευτικὰ μέσα, προλαμβάνουσα ἐκτροπὰς, ἐλέγχουσα παραβάσεις.

Ἡ διὰ τῆς παιδείας, ἐν τῇ εἰρημένῃ εὐρυτάτῃ ἐννοίᾳ αὐτῆς, ἀποσκοπούμενη πολιτικὴ καὶ ἀνθρωπίνῃ τελείωσις τῶν μελῶν τῆς πολιτείας χωρεῖ βαθμηδὸν ἀπὸ τῶν πρώτων παιγνίων, ᾠδῶν, μύθων καὶ τοῦ εἰς ἀγαθὰς ἔξεις ἐθισμού μέχρι τῆς μετὰ λόγου¹ οἰκειώσεως πρὸς τὰ πολιτικὰ καὶ ἀνθρώπινα καθήκοντα. Ἄλλὰ τῆς ὑψίστης βαθμίδος τῆς τελειώσεως ταύτης, ἐν ἣ ἐπιτυγχάνεται τὸ «ἰδεῖν τὸ ἀγαθόν»,² ἐφικνοῦνται μόνον αἱ φιλοσοφίαι, αἱ εἰς πολιτικούς καὶ πνευματικούς ἡγέτας ἐξελιχθεῖσαι· τῶν λοιπῶν ἢ πρὸς τὴν τελείωσιν ἀνάβασις τερματίζεται ἐν ἐνδιαμέσοις σημείοις τῆς μακρᾶς ἀνόδου, διότι αἱ φυσικαὶ προδιαθέσεις δὲν ἐξαρκοῦσι πρὸς συνέχισιν αὐτῆς. Τὸ παιδευτικὸν τοῦτο φαινόμενον τῆς ἀναγωγῆς ἀπὸ τῆς ἀμαθείας εἰς τὴν μόρφωσιν, ἀπὸ τοῦ χάους εἰς τὸν κόσμον, ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως εἰς τὴν νόησιν, ἀπὸ τοῦ «γιγνομένου ἐπὶ τὸ ὄν» παρακολουθεῖ καὶ ρυθμίζει ἡ πολιτεία διὰ τῆς ὅλης παιδαγωγικῆς μερίμνης αὐτῆς. Ἡ παιδεύουσα πόλις δὲν ἐπιδραῖ παιδευτικῶς ἐπὶ μίαν μόνην ἡλικίαν ἢ τάξιν, ἀλλ' ἐπὶ πάντας τοὺς πολίτας ἀμφοτέ-

¹ Πολιτ. Β 377 b, Γ 401 c-d, 402 a, Νόμ. Β 653 h, 659 d.

² Πολιτ. Ζ 519 c-d.

ρων τῶν φύλων ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τοῦ θανάτου· ἀπευθύνεται κυρίως πρὸς τὴν ψυχὴν, δὲν ἀμελεῖ ὅμως τοῦ σώματος τῶν πολιτῶν· διδάσκει καὶ ἐθίζει¹ διὰ τε τοῦ λόγου καὶ τοῦ παραδείγματος ἐν τῷ σχολείῳ καὶ ἐν τῷ θεάτρῳ, ἐν τοῖς γυμνασίοις, τοῖς δικαστηρίοις καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ, ἐν συμποσίοις καὶ ἐορταῖς, ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ. Εἴτε φιλεῖ εἴτε τῆς βίας ποιεῖται χρῆσιν ἢ κολάζει καὶ ζημιοῖ, εἴτε ἐπαινεῖ εἴτε ψέγει, εἴτε εἰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις καὶ πόλεμον² εἴτε εἰς συμπόσια³, ἀγῶνας καὶ ἐορτάς⁴ καλεῖ, εἴτε παίζει⁵ εἴτε σπουδάζει⁶, ἐν εἰναί τὸ κοινὸν γνῶρισμα πασῶν τούτων τῶν ἐκδηλώσεων τῆς πολιτείας, ἢ πολιτεία.

Τὸ πολιτικὸν καὶ ἀνθρώπινον ἦθος τῶν πολιτῶν προστατεύει κατὰ τὴν πλατωνικὴν ἀντίληψιν ἡ πολιτεία ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ. Πᾶν ὅ,τι εἴτε ὡς περιεχόμενον εἴτε ὡς μορφή ἀσκειῖ δυσμενῆ ἐπίδρασιν ἐπὶ τὰ ἦθη τῶν παίδων καὶ τῶν ἐν ἡλικίᾳ, ἐκβάλλεται τῆς πολιτείας, μίασμα καὶ νόσος αὐτῆς θεωρούμενον. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ὀξύτατη ἀντίθεσις τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὴν ποίησιν καὶ τὴν τέχνην⁷, αἵτινες διὰ τοῦ περιεχομένου, τῶν μορφῶν καὶ τῶν συνεχῶν νεωτερισμῶν αὐτῶν ἐλυμαίνοντο τὸ πνεῦμα τῆς εὐνομίας καὶ τῆς «εὐθείας»⁸, ἐν τῇ κυρίᾳ τῆς λέξεως ἐννοία. Ἀντὶ τούτων ὁ Πλάτων ἀπαιτεῖ ποίησιν καὶ τέχνην, παιδιὰν καὶ χορείαν, αἵτινες διὰ τοῦ ἐννόμου χαρακτήρος αὐτῶν, τῆς «εὐλογίας», τῆς «εὐαρμοστίας», τῆς «εὐσχημοσύνης» καὶ τῆς «εὐρουθμίας» προπαρασκευάζουσι καὶ ἔλκουσι τὰς ψυχὰς πάντων τῶν πολιτῶν πρὸς ἐννομον καὶ ἐνάρετον βίον. Ἴδου μία τῶν πολλῶν ἐν τῇ Πολιτείᾳ⁹ καὶ τοῖς Νόμοις⁹ συναφῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Πλάτωνος: «τὸν ποιητὴν παρὰ τὰ τῆς πόλεως νόμιμα καὶ δίκαια ἢ καλὰ ἢ ἀγαθὰ μηδὲν ποιεῖν ἄλλο, τὰ δὲ ποιηθέντα μὴ ἐξεῖναι τῶν ἰδιω-

¹ Περὶ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ ἐθισμού κατὰ Πλάτωνα βλ. πλείονα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐργασίᾳ: Αἱ ἱστορικαὶ γνώσεις τοῦ Πλάτωνος, Α' Βαρβαρικά, σ. 85 κ. ἑ.

² Πολιτ. Ε 466e κ. ἑ.

³ Νόμ. Α 637 d κ. ἑ., Β 652a, 666a κ. ἑ., 673e κ. ἑ., Ζ 775 b κ. ἑ.

⁴ Νόμ. Β 653c κ. ἑ., 672e: «ὄλη μὲν που χορεία ὄλη παιδεύσεις ἦν ἡμῖν», Η 828a κ. ἑ.

⁵ Ὡς πρὸς τὰς ἐννοίας: παιδεία, σπουδή, παιδιὰ βλ. πλείονα ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ἡμετέρᾳ ἐργασίᾳ σ. 137 κ. ἑ.

⁶ Πολιτ. Β 379 a κ. ἑ.

⁷ Πολιτ. Γ 400 d - e.

⁸ Γ 401 b κ. ἑ., Δ 424 b κ. ἑ.

⁹ Β 656 c κ. ἑ., Ζ 797 b κ. ἑ., 799 a-b, 800 a.

τῶν μηδενὶ πρότερον δεικνύναι, πρὶν ἂν αὐτοῖς τοῖς περὶ ταῦτα ἀποδεδειγμένοις κριταῖς καὶ τοῖς νομοφύλαξιν δειχθῆ καὶ ἀρέσῃ· σχεδὸν δὲ ἀποδεδειγμένοι εἰσὶν ἡμῖν οὓς εἰλόμεθα νομοθέτας περὶ τὰ μουσικὰ καὶ τὸν τῆς παιδείας ἐπιμελητήν»¹.

Διὰ τῆς πνευματικῆς συλλήψεως τῆς νέας πολιτείας, ἣτις «συνέστηκε μίμησις τοῦ καλλίστου καὶ ἀρίστου βίου», ὁ Πλάτων ἐφίκετο τοῦ ὑψίστου «ποιητικοῦ» ἰδεώδους, πρὸς ὃ ἐξ ἀρχῆς ἔτεινεν. Ἐγένετο πρὸς τοὺς ποιητὰς τῶν τραγωδιῶν «ἀντίτεχνος καὶ ἀνταγωνιστὴς τοῦ καλλίστου δράματος», οἷον ὑπῆρξε τὸ ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν ἑλληνικὸν καὶ τὸν σύμπαντα κόσμον προβληθὲν ὄντως πολιτικὸν-νομοθετικὸν καὶ ἐν ταύτῳ παιδαγωγικὸν ἔργον.

Ἄν οἱ Ἕλληνες πρῶτοι συνέλαβον τὴν ἔννοιαν τῆς παιδείας, ὁ Πλάτων οὐ μόνον ἐξέφρασε καὶ ἠρμήνευσεν αὐτὴν διὰ τοῦ θείου κάλλους τοῦ λόγου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ προσέδωκεν εἰς αὐτὴν εὐρύτητα καὶ βάθος, ἐντέλειαν καὶ ἰδεώδη χαρακτῆρα. Ὁ Πλάτων εἶδε τὴν ἔννοιαν τῆς παιδείας ὡς τὸν θεμελιώδη λόγον ὑπάρξεως τῆς πολιτείας, ἀνήγαγεν αὐτὴν εἰς μίαν τῶν ἰδεῶν καὶ ὕψωσεν εἰς τὸν «ὑπερουράνιον τόπον».

Ἡ ἐπιστήμη τῆς ἀγωγῆς καὶ τὰ ολοκληρωτικὰ κράτη, ἀφ' ὧν ἀφωρμήθημεν ἐν τῇ προκειμένῃ ἐργασίᾳ, ἐκεῖθεν ἐμπνέονται, ἐκεῖθεν ἀντλοῦσι τὰς περὶ κράτους καὶ παιδείας εὐρείας ἀντιλήψεις αὐτῶν. Εἶναι ὑψίστη τιμὴ διὰ τὴν Ἑλλάδα, ὅτι αὐτὴ καὶ σήμερον κατευθύνει τοὺς ἡγέτας τῶν λαῶν πρὸς ἔνδοξον πολιτικὴν δράσιν διὰ τῶν ἀκτίνων, τὰς ὁποίας ἐκπέμπει ὁ πλατωνικὸς ἥλιος.

¹ Νόμ. Ζ 801 c-d. Πρδλ. 817 c-e.